

УДК 373.3.014.5(09)(477)"1964-1984"

Гавриленко Т. Л.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР (1964 - 1984 рр.)

Стаття присвячена питанням державної освітньої політики радянського уряду щодо організації початкової освіти в Українській РСР у 1964 – 1984 рр. На основі аналізу законодавчо-нормативних документів та архівних матеріалів визначено її пріоритетні напрями, досягнення та недоліки.

Ключові слова: державна освітня політика, організація початкової освіти, школа, Українська РСР.

Постановка проблеми. В умовах сучасних цивілізаційних викликів (інноваційний тип прогресу, невпинна глобалізація, стрімкий розвиток комунікаційно-інформаційних технологій, заострення конкуренції у всіх сферах суспільного життя тощо) пріоритетним вектором державної політики мають стати докорінні зміни в освітній галузі. У цьому контексті особливу увагу слід приділити першому ступеню загальної середньої освіти – початковій школі, що закладає фундамент загальнонавчальних і соціальних компетентностей, необхідних для подальшого успішного навчання та самореалізації особистості. Наразі початкова освіта потребує перегляду не лише змістових, а й організаційних засад (оновлення законодавчо-нормативного поля, визначення оптимального терміну навчання, пошук ресурсів для збереження мережі сільських шкіл, підвищення якості підготовки вчителів-класоводів, покращення матеріально-технічного забезпечення тощо). З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне звернутися до історико-педагогічного досвіду радянської доби, зокрема періоду 1964-1984 рр., як джерела для осмислення сучасних трансформацій, виявлення досягнень та уникнення помилок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний аналіз показав, що різні аспекти державної освітньої політики в Українській РСР у окреслених хронологічних межах висвітлено у дослідженнях істориків педагогіки: Л. Д. Березівської, В. В. Кузьменка, О. Б. Петренко, Л. В. Пироженко, О. В. Сухомлинської та ін. Окремі проблеми початкової освіти зазначеного періоду розглядаються у працях Т. В. Вожегової, О. Д. Замашкіної, В. Ф. Землянської, Я. П. Кодлюк, А. А. Предик, О. Я. Савченко, С. В. Чупахіної та ін.

Формулювання цілей статті. Мета пропонованої статті – розкрити особливості державної освітньої політики щодо організації початкової освіти в Українській РСР у 1964 – 1984 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування та здійснення освітньої політики на кожному етапі розвитку суспільства мають певні особливості, що детермінуються співвідношенням соціально-економічних умов, суспільно-політичних відносин і педагогічних факторів. Це, власне, і впливає на визначення її пріоритетних напрямів, вибір методів і засобів їх досягнення. Коротко спинимося на їх характеристиці. Період 1964 – 1984 рр. (т. зв. "брежньєвська епоха") – один із найскладніших і суперечливих періодів в історії України. З приходом до влади нового політичного лідера Л. І. Брежньєва посилювався авторитарно-бюрократичний режим, монополізм КПРС, ідеологічний диктат; наростало відчуження партії від народу; згорталася гласність; політичне життя в країні набувало закритого характеру тощо. Значні деформації відбувалися і в соціально-економічній сфері (відставання від науково-технічного прогресу, здійснення суперечливої економічної реформи, наростаюча бюрократизація, криза організації праці, погіршення демографічної ситуації, деградація села тощо), що позначалися на розвитку освітньої галузі в УРСР, зокрема початковій освіті. Державна освітня політика, як і раніше, визначалася партійними з'їздами та рішеннями й знаходила відображення у відповідних документах, а її ретранслятором виступало Міністерство освіти УРСР. Водночас процеси, започатковані в період "хрущовської відлиги" – послаблення партійно-ідеологічного тиску на педагогічну науку, сприяли розгортанню в 60-х – 70-х рр. ХХ ст. експериментальних досліджень у галузі початкової освіти, пошуку ефективних шляхів її організації.

Зазначимо, що діяльність початкової освіти до початку 70-х рр. ХХ ст. регулювалася Законом "Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР", прийнятим у 1959 р. Її організаційні засади визначалися Положенням про восьмирічну школу (1960 р.) (чотирирічний термін навчання, наповнюваність класів до 40 учнів, структура та тривалість навчального року, умови прийому учнів до школи тощо) [18, с. 3]. Етапним документом у розвитку початкової освіти окресленого періоду вважаємо постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про зміну строку навчання в середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням" (10 серпня 1964 р.), що встановила у середніх загальноосвітніх школах замість 11-річного 10-річний термін навчання [19, с. 218]. Це зумовило не лише оновлення змісту шкільної освіти, а й початок структурної перебудови школи, зокрема її початкової ланки. Хоча в постанові не йшлося про зміну тривалості початкової освіти, але на загальносоюзному та республіканському рівнях розпочалися експериментальні дослідження, результати яких показали, що зміна підходів у побудові змісту освіти (навчання на більш високому рівні складності, прискорення темпу засвоєння навчального матеріалу, збільшення питомої ваги теоретичних

знань, розвивальний характер навчання) дозволить прискорити темп навчання й відповідно опанувати програму початкових класів за три роки [3, с. 36].

Згодом постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи" (10 листопада 1966 р.) запроваджено перехід до систематичного викладання основ наук з четвертого року навчання, а відтак обмеження курсу початкової освіти трьома класами [23, с. 2]. На виконання цього завдання науковими співробітниками Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР було підготовлено нові програми та підручники для трирічної початкової школи, експериментальна перевірка яких здійснювалася протягом 1967 – 1970 рр. у школах Калуського району Івано-Франківської області та Павлоградського району Дніпропетровської області. Поетапно до нього долучалися школи й інших областей [3, с. 37].

Підкреслимо, що стратегічним завданням державної освітньої політики у 60-х рр. ХХ ст. було здійснення обов'язкової загальної середньої освіти. Внаслідок цього відбувалися структурні зміни в мережі шкіл. Протягом окресленого періоду, як показало вивчення щорічних аналітичних звітів Міністерства освіти УРСР про роботу шкіл, кількість початкових і восьмирічних шкіл помітно зменшувалася, натомість зростала чисельність середніх шкіл. Відповідно збільшувалася кількість молодших школярів, які навчалися у середніх школах. Так, якщо у 1964/65 навчальному році 13,6 % учнів здобували початкову освіту в початкових школах, 45,9 % – у восьмирічних школах, 40,5 % – у середніх школах [4, арк. 1зв.], то в 1971/72 навчальному році їх кількість становила відповідно 9,7 %, 34,7 % та 55,6 % [7, арк. 1зв.]. Наведені архівні дані свідчать, що основним типом загальноосвітнього навчального закладу для здобуття початкової освіти на початку 70-х рр. ХХ ст. стала середня школа, що було характерно і в подальшому.

Як і в попередній період, початкову освіту можна було здобути також і в школах або школах-інтернатах з викладанням низки предметів іноземною мовою, чисельність яких щорічно зростала. Діти-сироти та діти з малозабезпечених сімей мали змогу здобувати початкову освіту в школах-інтернатах. Молодші школярі, батьки яких працювали та не мали можливості забезпечити належне виховання і догляд за дітьми, навчалися у школах подовженого дня, відкритих у 1960 р.

Незначна кількість молодших школярів навчалася в лісових школах, що функціонували як навчально-виховні та лікувально-оздоровчі заклади інтернатного типу. Для дітей з вадами розвитку початкова освіта надавалася у допоміжних школах для розумово відсталих дітей, школах для глухонімих та школах для сліпих. Для дітей, які на три і більше років перевищували встановлений вік учнів відповідного класу, зокрема I-IV класів, відкривалися класи для переростків. Молодь, яка працювала на підприємствах, в колгоспах, радгоспах та не мала початкової освіти, отримувала її у школах робітничої та сільської молоді [2, с. 302]. Відтак державою були створені умови для отримання початкової освіти різними категоріями дітей, а також молоддю.

Проаналізовані архівні документи свідчать, що у другій половині 60-х рр. ХХ ст. кількість молодших школярів, які навчалися у масових школах (у документах і матеріалах Міністерства освіти УРСР початкові, восьмирічні та середні школи визначалися як масові – Т. Г.), щорічно зростала. Так, якщо у 1964 р. їх чисельність становила 3224 тис. [4, арк. 1зв.], то у 1969 р. – 3411 тис. [5, арк. 1зв.]. Внаслідок русифікаторської політики уряду кількість учнів, які здобували початкову освіту українською мовою, зменшувалася. Скорочувалася також і чисельність молодших школярів, які навчалися молдавською, угорською та польською мовами. Водночас неухильно зростали кількісні показники учнів, які навчалися російською мовою.

Освітня політика уряду була зорієнтована на охоплення усіх дітей шкільного віку загальною освітою. З цією метою для учнів, зокрема початкових класів, які проживали на відстані понад 3 кілометри від школи, функціонували шкільні інтернати, організовувався їх підвіз до школи [29, арк. 5]. Згідно з постановою Президії Верховної Ради УРСР "Про безплатний проїзд школярів, які проживають в сільській місцевості" з 1 вересня 1965 р. вводився безплатний проїзд для учнів початкових, восьмирічних і середніх шкіл, які проживали в сільській місцевості [21, с. 18]. Значимо також, що у всіх містах і робітничих селищах учні початкових класів отримували молоко, а в школах і групах подовженого дня – дво- і триразове гаряче харчування [24, с. 13].

Велика увага з боку держави приділялася забезпеченню шкіл педагогічними кадрами, підвищенню рівня їхньої підготовки. Внаслідок відкриття у педагогічних інститутах факультетів підготовки вчителів початкових класів (1956 р.) у I-IV класах загальноосвітніх шкіл щорічно зростала кількість фахівців з вищою освітою. Так, з 1964 р. по 1969 р. їх чисельність збільшилася на 9,4 % та становила 15,73 % від загальної кількості класоводів. За цей час зменшився відсоток (з 3,5 % до 1,5 %) учителів початкових класів без педагогічної освіти [8, арк. 1; 9, арк. 2]. Поліпшувалися умови праці та побуту вчителів, про що свідчать постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про поліпшення житлово-побутових умов учителів сільської школи Української РСР" (18 червня 1964 р.), "Про підвищення заробітної плати працівників освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства, торгівлі і громадського харчування та інших галузей народного господарства, що безпосередньо обслуговують населення" (15 жовтня 1964 р.). Згідно з останньою – затверджувалися нові умови оплати праці вчителів початкових класів, а саме: підвищення посадового окладу до рівня вчителів середніх і старших класів; уведення додаткової оплати за перевірку зошитів [26, с. 7-8].

З 1970 р. діяльність загальноосвітньої школи, зокрема її першої ланки, регулювалася Статутом середньої загальноосвітньої школи (8 вересня 1970 р.). Згідно з цим документом початкову освіту, як і

раніше, можна було здобути у таких типах навчальних закладів: початкова школа – I-III (IV) класи, восьмирічна школа – I-VIII класи та середня школа – I-X (XI) класи. Як і в Положенні про восьмирічну школу (1960 р.), у Статуті незмінними залишалися основи організації навчально-виховної роботи школи: структура і тривалість навчального року, наповнюваність класів, тривалість уроку тощо. Згідно Статуту до першого класу зараховувалися діти, яким вже виповнилося 7 років, або виповниться у вересні поточного року. Для учнів загальноосвітніх шкіл встановлювалася форма одягу, що затверджувалася Радою Міністрів республіки [28, с. 5-9]. Як бачимо, в організації початкової освіти, за виключенням скорочення її тривалості, фактично не відбулося змін.

Принципи організації та діяльності закладів освіти на наступне десятиріччя було визначено Законом СРСР (19 липня 1973 р.). Відповідно з 1 січня 1974 р. втратив чинність Закон "Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти", прийнятий у 1958 р. [16, с. 92]. Новий Закон, на думку Л. Д. Березівської, "офіційно закріпив верховенство загальносоюзного законодавства, підпорядкованість йому освітньої діяльності союзних республік, у т.ч. УРСР"; не містив принципово нового, а лише узаконював реальний стан шкільної освіти [1, с. 294]. Водночас позитивним зрушенням вважаємо закріплення на законодавчому рівні організації підготовки дітей до систематичного шкільного навчання. Зокрема у ст. 22 "Основ законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту" зазначалося: "З метою підготовки до школи дітей, які навчатимуться нерідною мовою, і дітей, які не виховуються в дитячих дошкільних закладах, у школах в необхідних випадках організуються підготовчі класи" [16, с. 95-96]. Відтак кількість підготовчих класів, що діяли переважно при молдавських та угорських школах у сільській місцевості, почала зростати. Так, якщо у 1970 р. підготовкою до школи було охоплено 4 тис. майбутніх першокласників [6, арк. 1зв.], то в 1974 р. – 10 тис. дітей [13, арк. 1].

Перехід початкових класів на початку 70-х рр. XX ст. на новий зміст навчання, що передбачав поглиблення теоретичного рівня знань молодших школярів, посилення виховної й розвивальної функцій навчання, зумовив необхідність у забезпеченні "відносно однакової" підготовки дітей до систематичного шкільного навчання. Відтак у наказі Міністерства освіти УРСР "Про відкриття підготовчих класів загальноосвітньої школи та організацію роботи в них" (15 липня 1977 р.) передбачалося протягом десятиї п'ятирічки (1976 – 1980 рр.) створити підготовчі класи у всіх типах загальноосвітніх шкіл, де діти шестирічного віку мали отримувати відповідну підготовку за спеціально створеними навчальними планами і програмами [22, с. 12]. У результаті проведеної роботи наприкінці 70-х рр. XX ст. при загальноосвітніх школах функціонувало понад 2 тис. таких класів, що охопили більше 30 тис. дітей [10, арк. 33зв.]. На наш погляд, організація підготовчих класів мала не лише важливе педагогічне, а й соціальне значення (сприяла соціалізації дітей, адаптації їх до систематичного шкільного навчання).

Зазначимо, що протягом 70-х рр. XX ст., у зв'язку з уведенням обов'язкової загальної середньої освіти, кількість початкових шкіл зменшилася вдвічі та у 1980 р. становила 3493 [11, арк. 31]. Вони функціонували переважно в сільській місцевості як малокомплектні школи. Більшість учнів початкових класів, як уже зазначалося, навчалася у середніх школах. Внаслідок переходу до трирічного початкового навчання, а також у зв'язку з погіршенням демографічної ситуації, їх контингент зменшився на 40 %. Так, у 1979 р. у початкових класах навчалось 2075 тис. учнів [10, арк. 14зв.]. Звернемо увагу, що колегією Міністерства освіти УРСР було затверджено нові "Правила для учнів середньої загальноосвітньої школи Української РСР" (11 жовтня 1972 р.). Текстовий аналіз нових правил для учнів I-III класів показав, що в їх основу покладено попередні вимоги, що висувалися до молодших школярів. Окрім того з'явилася низка нових правил, зокрема: "Гідно носи звання радянського учня і дорожи честю своєї школи, свого колективу", "Бережи і охороняй природу", "Носи шкільну форму", "Розумно проводи вільний час: читай книжки, бери участь у роботі гуртків, займайся фізкультурою, спортивними й цікавими іграми", "Зразково поведься в школі, вдома..." [20, с. 101].

Скорочення чисельності молодших школярів зумовило зменшення у 70-х рр. XX ст. учителів-класоводів. Проте їх якісні показники продовжували зростати. Фактично всі вчителі мали педагогічну освіту. Згідно з наказом міністра освіти СРСР "Про міри по розширенню та дальше удосконаленню підготовки вчителів початкових класів у педагогічних інститутах країни" (1973 р.) міністерства освіти союзних республік мали вжити заходи щодо розширення підготовки вчителів початкових класів у педагогічних інститутах шляхом зміцнення діючих факультетів педагогіки і методики початкового навчання та забезпечення подальшого розвитку їхньої мережі. Так, у 1980 р. підготовка майбутніх класоводів здійснювалася у 23 педагогічних інститутах [17, с. 9]. Внаслідок такої політики уряду кількість учителів початкових класів, що мали вищу освіту, у 1979 р. становила 37,5 % [10, арк. 39], а в 1984 р. – 49,8% [12, арк. 31]. Маємо відмітити, що упродовж досліджуваного періоду, посилилася тенденція фемінізації класоводів. Як свідчать архівні дані, у 1984 р. на посаді вчителя початкових класів працювало 98,1 % жінок [12, арк. 31].

Підкреслимо, що в листопаді 1977 р. ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову "Про перехід на безплатне користування підручниками учнями загальноосвітніх шкіл". Такий перехід передбачалося здійснити протягом 1978 – 1983 рр. Підручники мали видаватися один раз у 4 роки, з наступним додрукуванням необхідної кількості [25, с. 6]. Відповідно до прийнятої постанови у 1978/79 навчальному році безплатними підручниками було забезпечено учнів підготовчих та I класів, а з 1979/80 навчального року – II і III класів. У кінці навчального року, як передбачалося постановою, всі підручники молодші школярі мали повертати до бібліотечного фонду школи, окрім "Букваря", що залишався дитині на згадку. Навчальні посібники з музики та образотворчого мистецтва видавалися

учням для користування під час проведення відповідних уроків. Зошити з друкованою основою організовано закуповували батьки учнів через школи [14, с. 86].

Наголосимо, що наприкінці 70-х рр. XX ст. посилювався процес русифікації шкільної освіти. Згідно з закритою постановою ЦК КПРС, Міністерство освіти УРСР прийняло директиву "Про удосконалення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах республіки" (11 листопада 1978 р.). У результаті широкомасштабної неприхованої кампанії "русифікації" на початку 80-х рр. в УРСР залишилося 28 % українських шкіл, тоді як російські школи становили 72 %. Відповідно скоротилася кількість учнів початкових класів, які навчалися українською мовою [11, арк. 41-42]. Черговий наступ на українську мову здійснено постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про додаткові заходи для покращення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік" (26 травня 1983 р.). Внаслідок прийнятої постанови розширено мережу шкіл і класів з поглибленим вивченням російської мови; уведено надбавки і пільги усім учителям російської мови, в т.ч. й вчителям підготовчих і початкових класів; у I-III класах шкіл з українською мовою навчання запроваджено поділ учнів на підгрупи для вивчення російської мови [1, с. 299].

У 70-х – на початку 80-х рр. в системі освіти, як і в інших сферах суспільного життя, зовні все виглядало успішно. Офіційна статистика свідчила про розширення шкільної мережі, зміцнення навчально-матеріальної бази шкіл, збільшення витрат на освіту, створення належних умов для праці і побуту вчителів тощо [15]. Однак у шкільній практиці існувало багато проблем: залишковий принцип фінансування; відсутність у більшості шкіл необхідного обладнання, технічних засобів навчання, дидактичних матеріалів; зростання кількості молодших школярів, які навчалися в другу, й навіть у третю зміни; низька заробітна плата вчителів, жорстка регламентація їхньої праці, позбавлення свободи педагогічної творчості тощо.

Позитивним зрушенням вважаємо розроблення та реалізацію цільової комплексної програми "Початкові класи", що визначала пріоритетні завдання початкової освіти на 1981 – 1985 рр., а саме: розгортання мережі підготовчих класів; здійснення дослідження щодо реструктуризації навчального тижня, запровадження навчання дітей з шестирічного віку; підвищення якості навчання, виховання і розвитку учнів початкових класів тощо [27, с. 11]. У 1984 р. ЦК КПРС прийняв постанову "Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи" (10 квітня 1984 р.), що передбачала трансформацію організаційно-змістових засад початкової освіти. Відтак розпочався новий етап у розвитку початкової освіти.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямку. Таким чином, державна освітня політика радянського уряду в окреслений період, незважаючи на її неоднозначність, була спрямована на створення умов для отримання початкової освіти різними категоріями дітей (фізично і психічно здорові діти; діти-сироти; діти з малозабезпечених сімей; діти, батьки яких не могли забезпечити педагогічний нагляд упродовж дня; діти, з незначними відхиленнями у здоров'ї; діти з вадами розвитку; діти-переростки); на розвиток мережі різних типів навчальних закладів для її здобуття. Позитивним вважаємо такі заходи уряду: підготовка дітей до школи через відкриття підготовчих класів; запровадження безплатного користування підручниками; забезпечення початкових класів висококваліфікованими вчителями, покращення умов їхньої праці та побуту. Водночас до негативних проявів досліджуваного періоду відносимо: скорочення тривалості початкової освіти до трьох років; велику наповнюваність класів; масштабну русифікацію початкової освіти; залишковий принцип фінансування тощо.

Освітня політика уряду окресленого періоду визначала зміст та організацію навчально-виховного процесу у початкових класах, про що йтиметься у наших подальших публікаціях.

Використані джерела

1. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX столітті: монографія / Л. Д. Березівська. – К.: Богданова А. М., 2008. – 406 с.
2. Гавриленко Т. Л. Організація початкової освіти в Українській РСР у 1954-1964 рр. / Т. Л. Гавриленко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Сер.: пед. науки / гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів: ЧНПУ, 2014. – Вип. 117. – С. 302-308.
3. Гавриленко Т. Л. Реформування змісту початкової освіти в Українській РСР у 60-х – на початку 70-х рр. XX ст.: причини, хід, наслідки / Т. Л. Гавриленко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Сер.: пед. науки / гол. ред. М. О. Носко. – Чернігів: ЧНПУ, 2014. – Вип. 119. – С. 35-39.
4. Зведений звіт Міністерства освіти УРСР по початкових, восьмирічних і середніх школах, про загальну кількість шкіл, учнів, числа вчителів та розподіл учнів на початок 1964/65 н. р. (форма 76-а) Т. I // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 4799, 67 арк.
5. Зведений звіт Міністерства освіти УРСР про початкові, восьмирічні і середні школи, про загальну кількість шкіл, відомості про учнів, шкільні гуртожитки і наслідки навчальної роботи за 1968/69 н. р. (форма 75) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7170, 35 арк.
6. Зведений звіт Міністерства освіти УРСР про початкові, восьмирічні і середні школи, про загальну кількість шкіл, відомості про учнів, шкільні гуртожитки і наслідки навчальної роботи за 1969/70 н. р. (форма № 75) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7638, 40 арк.

7. Зведений статистичний звіт Міністерства освіти УРСР по початкових, восьмирічних і середніх школах на початок 1971/72 н. р. (форма 76-а) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8480, 48 арк.
8. Зведені відомості Міністерства освіти УРСР про працівників початкових, восьмирічних і середніх шкіл на початок 1964/65 н. р., (промислові облвно), (форма № 83) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 4826, 43 арк.
9. Зведені відомості Міністерства освіти УРСР про працівників початкових, восьмирічних і середніх загальноосвітніх шкіл та шкіл заочної освіти на 1 жовтня 1969 року (форма № 83) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7180, 67 арк.
10. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1979 р. (ф. №№ 1-НК, 2-НК, 3-НК та ін.) // ЦДАВО, ф. 166, оп. 15, спр. 9032, 118 арк.
11. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1980 р. (ф. №№ 1-НК, 2-НК, 3-НК та ін.) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8985, 113 арк.
12. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1984 р. (ф. №№ 1-НК, 2-НК, 3-НК та ін.) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 9224, 99 арк.
13. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР та облвно про початкові, восьмирічні і середні школи, про загальну кількість шкіл, відомості про учнів, шкільні гуртожитки і наслідки навчальної роботи за 1973/74 н. р. (форма № 75) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 8729, 30 арк.
14. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті: підручник / Я. П. Кодлюк. – К.: "Наш час", 2006. – 368 с.
15. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР у десятій п'ятирічці / Л. В. Артемова, Є. С. Березняк та ін. – К.: Рад. шк., 1981. – 335 с.
16. Основы законодательства Союза ССР и союзных республик о народном образовании // Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа : сб. документов 1917–1973 гг. / [сост. А. А. Абакумов и др.]. – М.: Педагогика, 1974. – С. 93-104.
17. Підвищувати рівень початкового навчання // Початкова школа. – 1980. – № 9. – С. 3-10.
18. Положення про восьмирічну школу // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1960. – № 17/18 – С. 2-10.
19. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР "Об изменении срока обучения в средних общеобразовательных трудовых политехнических школах с производственным обучением" // Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа: сб. документов. 1917–1973 гг. / [сост. А. А. Абакумов и др.]. – М.: Педагогика, 1974. – 218 с.
20. Правила для учнів середньої загальноосвітньої школи Української РСР // Основні документи про школу / упоряд. Є. О. Березняк. – К.: Рад. шк., 1973. – 360 с.
21. Про безплатний проїзд школярів, які проживають в сільській місцевості // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1965. – № 20. – С. 18.
22. Про відкриття підготовчих класів загальноосвітньої школи та організацію роботи в них // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1977. – № 16. – С. 12-16.
23. Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1966. – № 23. – С. 2-13.
24. Про заходи поліпшення харчування учнів молоком // Збірник. – 1967. – № 4. – С. 13-14.
25. Про перехід на безплатне користування підручниками учнями загальноосвітніх шкіл Української РСР // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1978. – № 9. – С. 5-11.
26. Про підвищення заробітної плати працівникам освіти // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1964. – № 21/22. – С. 2-42.
27. Про роботу початкових класів загальноосвітніх шкіл республіки щодо підвищення якості навчання, комуністичного виховання і розвитку учнів // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1983. – № 7. – С. 3-23.
28. Про Статут середньої загальноосвітньої школи // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1970. – № 22. – С. 3-19.
29. Справка об итогах работы школ Украинской ССР (1967/68 учеб. г.) // ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 6355, 47 арк.

Havrylenko T.

STATE POLICY ON THE ORGANIZATION OF PRIMARY EDUCATION IN THE UKRAINIAN SSR (1964-1984)

The article is devoted to the state educational policy of the Soviet government on the organization of primary education in the Ukrainian SSR in 1964 – 1984. Based on the analysis of the legal-normative documents and archival materials defined its priorities, achievements and shortcomings.

Key words: *state educational policy, organization of primary education, school, Ukrainian SSR.*

Стаття надійшла до редакції 14.10.2014